

การวิจารณ์วรรณกรรมตามแนว คตินิยมหลังสมัยใหม่

โดย อ.ธิดาดาว เดชศรี

คตินิยมสมัยใหม่, สังคมสมัยใหม่ (modernism, modernity)

- เชื่อว่าเหตุและผลสามารถอธิบายทุกสิ่งทุกอย่างได้ และเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนา
- เชื่อในกระบวนการทัศน์ทางวิทยาศาสตร์ว่า วิทยาศาสตร์จะให้คำตอบเกี่ยวกับปรากฏการณ์ต่างๆ ในธรรมชาติได้
- เชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างสามารถพัฒนาและเปลี่ยนแปลงดีขึ้นได้เมื่อเวลาผ่านไป
- เชื่อว่าประวัติศาสตร์มีพัฒนาการเป็นเส้นตรงอันมีปลายทางคือสังคมอุดมคติ

คตินิยมหลังสมัยใหม่ (postmodernism)

ฌ็อง ฟร็องซัว เลียวยาตร์

- ควรให้ความสำคัญกับเรื่องเล่ากระแสรอง
- แบ่งความรู้เป็น ความรู้แบบวิทยาศาสตร์ และความรู้แบบเรื่องเล่า
- ความรู้ในโลกหลังสมัยใหม่เป็นความรู้ที่เน้นการนำไปใช้ และเน้นเฉพาะประสิทธิภาพในเชิงวัตถุ
- สังคมยอมรับความแตกต่างหลากหลายมากขึ้น
- ภาวะซบไทม์ (sublime)
- วรรณกรรมปฏิสัธยารูปแบบ

เฟดริก เจอเมอตัน

- เกิดจากอิทธิพลและการยอมรับบทบาทของโลกที่สามและกลุ่มชายขอบ
- บริโภคนิยม (consumer capitalism)
- สถาปัตยกรรม
- ศิลปะ

ห้อง โบตริยาร์ด

- สนใจศึกษาสื่อมวลชนกับสังคมร่วมสมัย
- เรารับรู้ความจริงผ่านสื่อ
- สื่อเป็นสื่อกลางระหว่างมวลชนกับความเป็นจริง
- ต่อไปมวลชนจะกลายเป็นคนที่ยอมรับภาพต่างๆ ที่นำเสนอผ่านสื่อ โดยคุณ
- สิ่งรอบตัวเป็นเพียงรูปสัญลักษณ์ที่ไม่มีความหมายรองรับอีก
- การบริโภคนิยม

โลกาภิวัตน์กับคตินิยมหลังสมัยใหม่

- “โลกาภิวัตน์ส่งผลมากกว่ากิจกรรมทางการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม แต่ได้หยั่งลึกเข้าไปในระดับจิตใจของผู้คน อันมีผลต่อการกำหนดอัตลักษณ์ของแต่ละคน รวมถึงการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคม”

(แมนเฟร็ด สเตเกอร์, 2553)

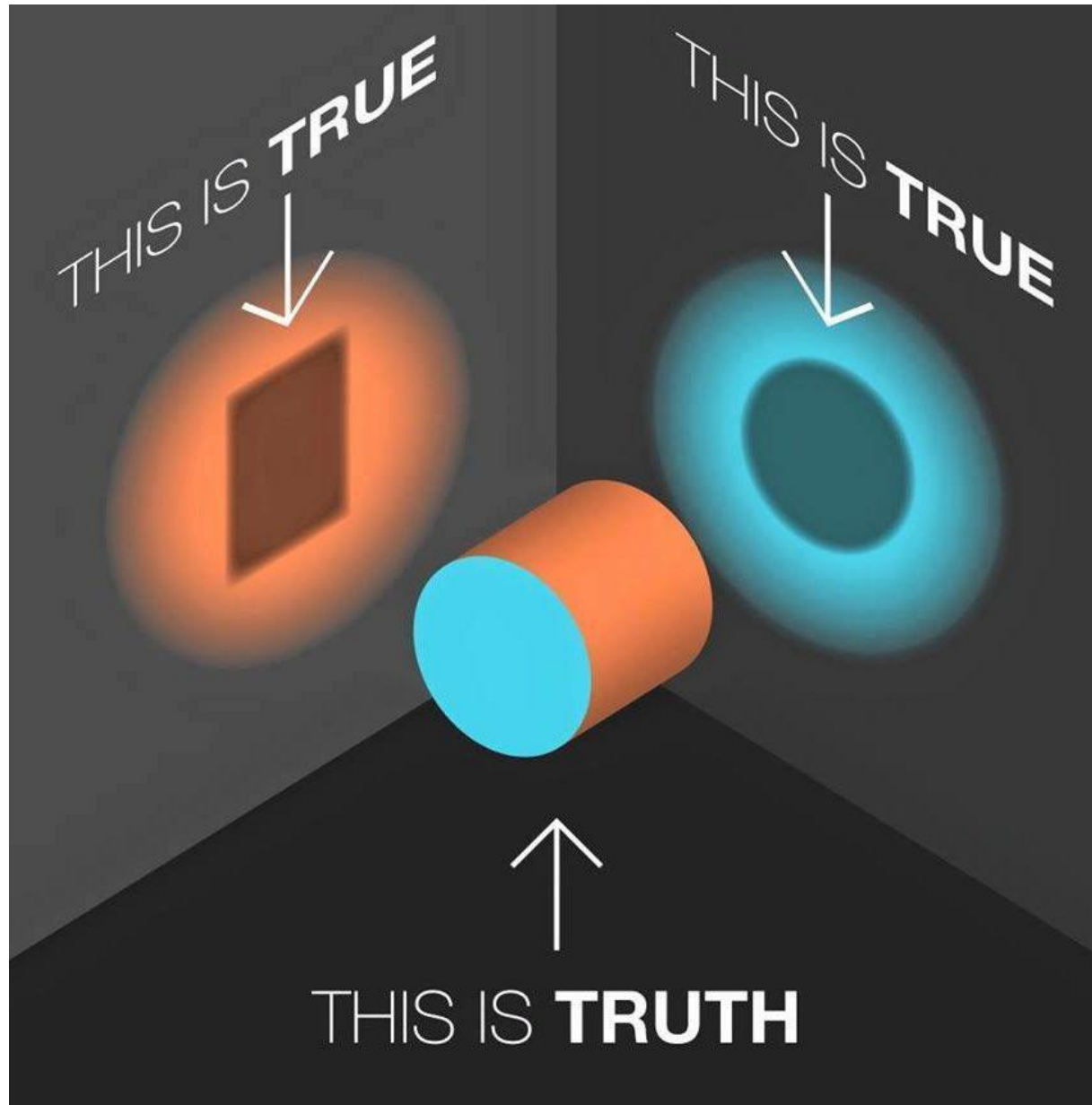
- กล่าวคือ การเติบโตของสื่อสารมวลชนได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางความคิดไปสู่แนวคิด “หลังสมัยใหม่” (postmodern)

- โพสต์โมเดิร์น คือ การปฏิเสธสารัตถะหรือแก่นแท้ของสิ่งที่คงที่และตายตัว เช่น อัตลักษณ์ เพศสภาพ ประวัติศาสตร์ ฯลฯ มาสู่การมองเห็นความซับซ้อน ยอกย้อน ไหลเลื่อน และมองถึงการเมืองที่แฝงเร้นอยู่

(สุรเดช โชติอุดมพันธ์, 2559)

โลกาภิวัตน์กับคตินิยมหลังสมัยใหม่

- เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะในโลกโลกาภิวัตน์ มนุษย์รับรู้เรื่องราวต่างๆ ผ่านสื่อ แต่สื่อก็มีได้นำเสนอความจริงได้ทั้งหมด และยังเลือกนำเสนอเพียงบางมุม เมื่อเป็นเช่นนี้การเปลี่ยนแปลงทางความคิดสมัยโลกาภิวัตน์จึงเกิดขึ้น เพราะถึงอย่างไรมนุษย์ก็ไม่อาจไปถึงความจริงสูงสุด หรือ “ความจริงคืออะไรเราไม่รู้” เพราะเราได้รับผ่านสื่อกลางต่างๆ อีกต่อหนึ่ง

(ที่มา: <https://twitter.com/MarcusGrayDoor/status/730971176806178816/photo/1>)

➤ การตั้งคำถามกับความจริงดังกล่าวนำไปสู่การตั้งคำถามที่ไม่เพียงจำกัดอยู่เฉพาะเรื่องความเป็นจริง สิ่งตามมา คือ “ระเบียบแบบแผน” “เหตุผล” และประเด็นอื่นๆ กลายเป็นสิ่งที่ถูกท้าทายและยั่วล้อ

(สุรเดช โชติอุดมพันธ์, 2559)

➤ นอกจากนั้นในด้านสังคม สิ่งที่เคยมองว่าหยุดนิ่งตายตัว อย่างเช่นเรื่องเพศก็ถูกมองว่าเป็นสิ่งประกอบสร้าง ทำให้เกิดแนวคิดเรื่องเพศสภาพ (gender) หรือการมองเรื่องเพศในเชิงสังคมมากกว่าการมองว่าเพศมีเพียงชายและหญิง เป็นต้น

➤ เมื่อเป็นเช่นนี้ แนวคิดเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม (cultural diversity) จึงได้รับการตอบรับ

(ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช, 2551)

คตินิยมหลังสมัยใหม่
กับการศึกษาวรรณกรรม

วรรณกรรมคตินิยมสมัยใหม่

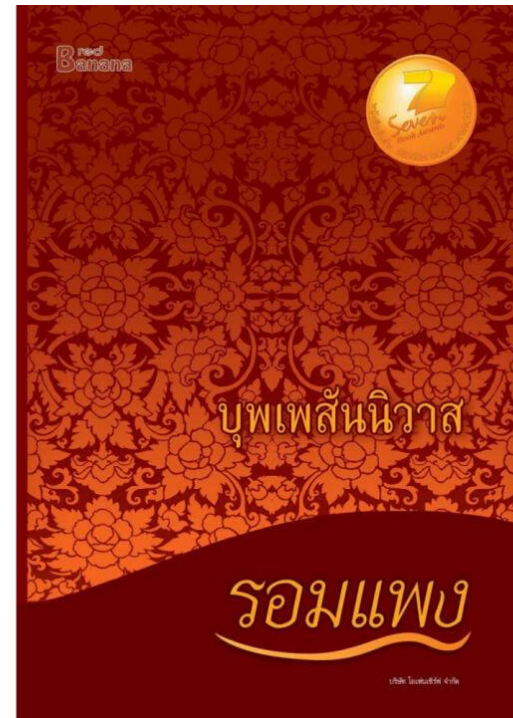
- เน้นอัตวิสัย
- การเขียนแบบกระแสสำนึก (stream of consciousness)
- คตินี้มองว่าความจริงสมบูรณ์ไม่สามารถเข้าถึงได้ ต้องผ่านการตีความจากมุมมอง ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นความหลากหลาย และความซับซ้อนของความเป็นจริงได้
- นักเขียนเป็นผู้นำเสนอภาพของชีวิตที่ซับซ้อน

วรรณกรรมคตินิยมหลังสมัยใหม่

- มองว่าการสูญหายของความจริงแท้เป็นสิ่งที่ควรยอมรับ
- เชื่อว่ามีหลายมุมมองในการเข้าถึง และความจริงแท้ก็มีหลากหลายตามแต่มุมมอง
- วรรณกรรมพยายามเล่นกับขีดจำกัดของคำหรือภาษาในการนำเสนอความจริง
- ไม่เชื่อในความจริงแท้ หรือความหมายที่ซ่อนเร้นอยู่
- เน้นเปลี่ยนจากการรับรู้ความเป็นจริงเป็นภาวะความเป็นจริง
- ให้ความสำคัญกับศิลปะวัฒนธรรมของคนชายขอบ

วรรณกรรมคตินิยมหลังสมัยใหม่

- มักเป็นงานที่ทำลายข้อจำกัด เช่น การเล่นกับรูปแบบ การเล่นกับขีดจำกัดต่างๆ
- ตั้งคำถามกับกรอบ
- บางทีเป็นเรื่องแต่งเกี่ยวกับเรื่องแต่ง
ที่มีนัยเกี่ยวกับการเขียนประวัติศาสตร์

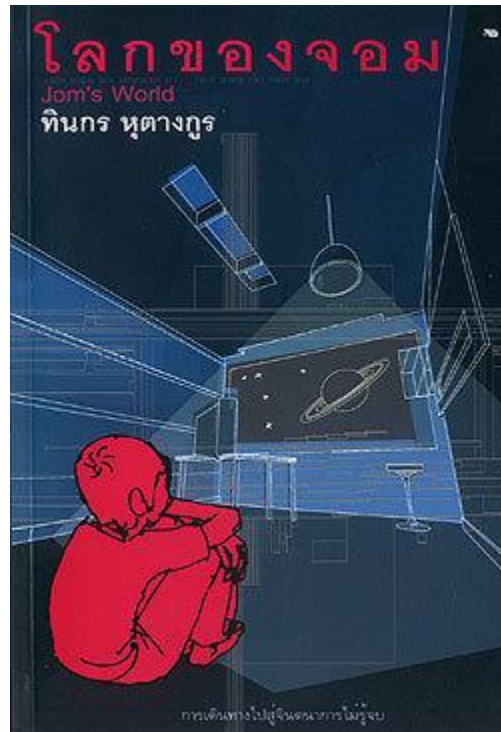

การวิจารณ์ คตินิยมหลังสมัยใหม่

การวิจารณ์คตินิยมหลังสมัยใหม่

1. ตัวบทนำเสนอสภาพสังคมหลังสมัยใหม่อย่างไร

การวิจารณ์คตินิยมหลังสมัยใหม่

2. การเล่าเรื่อง

- ความขัดแย้ง
- การแตกแขนง
- ความไม่ต่อเนื่อง
- การสับสน
- ความล้นเกิน
- การลัดวงจร

การวิจารณ์คตินิยมหลังสมัยใหม่

- เปิดโอกาสให้นักเขียนได้ทดลองกับกลวิธีการประพันธ์ใหม่ๆ
- ทำให้ตั้งคำถามกับการเป็นกระจกของวรรณกรรม
- แต่ไม่ได้ปฏิเสธความเชื่อว่าวรรณกรรมเป็นคั่นช่องและ โคมฉาย
- แนวนี้ทำให้เราเปลี่ยนการมองโลก
- เล่นกับความจริงและความลวง

วาทกรรม (discourse)

- ความหมาย

1. ข้อความ คำพูด โดยทั่วไป
2. ข้อความ คำพูดเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง
3. ปฏิบัติการของข้อความทั้งหลาย

- ระบบและกระบวนการในการสร้างหรือผลิต (constitute) เอกลักษณ์ (identity) ความหมาย (significant) ให้แก่สรรพสิ่งในสังคม

มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault)

- ฟูโกต์ เสนอว่า ความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีความสัมพันธ์คือการสื่อสาร อาจมีการปฏิบัติพฤติกรรมในอากัปกริยาต่างๆ มนุษย์ในสังคมสื่อความด้วยวาทกรรม วาทกรรมในเชิงปฏิบัติการของมันไม่ใช่แค่สื่อความหมายตามถ้อยคำ แต่สิ่งที่สำคัญคืออำนาจของวาทกรรมในการตัดสินใจ
- วาทกรรมไม่ได้เผยออกมาตรงๆ ปฏิบัติการที่วาทกรรมจะเผยมันแฝงซ่อนอยู่ข้างใต้ในชีวิตประจำวัน และความรู้ ความคิด ขนบ ฯลฯ ที่ครอบงำสิ่งเหล่านี้ก็ที่เราไม่รู้สึกรู้ว่าเราอยู่ภายใต้ความคิดอะไรบ้าง ทุกการกระทำนั้นถูกครอบงำ ให้ความหมาย ซึ่งไม่มีอะไรจริง เวลาเข้าใจต้องเข้าใจสถานการณ์ที่วาทกรรมนั้นเผยตัวออกมา

- พุโกตต้องการชี้ให้เห็นว่า วาทกรรมทำอะไรบ้าง

- ต้องการท้าทายความจริง ความรู้ ว่าแท้จริงมันเป็นผลผลิตของวาทกรรม ทุกอย่างเกิดขึ้นจากวาทกรรม ดังนั้นอำนาจในการตัดสินแท้จริงล้วนไม่มีจริง ล้วนแต่ถูกสร้างขึ้น
- ความรู้ ความจริง คือสิ่งที่วาทกรรมได้นิยามไว้ว่าอะไรถูก อะไรผิด อะไรควร อะไรไม่ควร เมื่อถูกผลิตซ้ำมากๆ มันจะเป็นเสมือนว่ามันเป็นจริง
- เมื่อวาทกรรมมันถูกแพร่ออกไปในสังคมแล้วกลายเป็นความจริง ความรู้ ทำให้เกิดพลังอำนาจขึ้นมาครอบครองพื้นที่ในปริมนทลที่มีอิทธิพลกับชีวิตเรา ในตัวเราจึงเต็มไปด้วยพื้นที่ทางวาทกรรมต่างๆ

ผลผลิตของวาทกรรม ทำให้เกิด

1. วาทกรรมหลัก (dominant discourse)
2. ความรู้ความเข้าใจ (episteme)
3. ระบอบความจริง (regime of truth)

วาทกรรมกับอำนาจ

- การห้ามพูดและอนุญาตให้พูดเรื่องใดเรื่องหนึ่ง
- การแบ่งกลุ่มและการปฏิเสธ
- การกำหนดจำแนกสิ่งถูกและสิ่งผิด

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในวาทกรรม

แพทย์ vs คนทั่วไป

แพทย์ปัจจุบัน vs แพทย์แผนโบราณ

แพทย์ที่สำเร็จการศึกษา vs หมอชาวบ้าน

การวิเคราะห์วาทกรรมในวรรณกรรม

- การศึกษากระบวนการสร้างและผลิตซ้ำวาทกรรมเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ใช่การค้นหานิยามความหมาย คำอธิบายเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเท่านั้น แต่การวิเคราะห์วาทกรรมเริ่มต้นจากความหมายหรือคำอธิบายของสิ่งนั้นที่ตัวบทต่างๆ สื่อออกมา เพราะตัวบทต่างๆ คือ ปฏิบัติการของวาทกรรม (discursive practices)
- การแสวงหาข้อกำหนดคกฏเกณฑ์ที่วาทกรรมสร้างขึ้นในการนิยามความหมาย และอธิบายลักษณะเฉพาะของสิ่งต่างๆ

การวิเคราะห์วาทกรรมในวรรณกรรม (ต่อ)

- การศึกษากระบวนการผลิตซ้ำหรือต่อยอดคำอธิบายความหมายและลักษณะเฉพาะของสิ่งต่างๆ ผ่านปฏิบัติการของวาทกรรม
- การศึกษาการปะทะสังสรรค์ระหว่างวาทกรรมเพื่อช่วงชิงอำนาจนำในการนิยามและกำหนดลักษณะของสิ่งต่างๆ

คุณสมบัติของการวิเคราะห์วาทกรรม

- การวิเคราะห์วาทกรรมไม่ใช่เพื่อประเมินค่า หรือลงมติความถูก – ผิด
- การวิเคราะห์วาทกรรมไม่ใช่เพื่อลบล้างหรือกล่าวโทษ
- การวิเคราะห์วาทกรรมเป็นไปเพื่อตระหนักถึงปฏิบัติการของวาทกรรมและความสัมพันธ์เชิงอำนาจ
- การวิเคราะห์วาทกรรมทำให้เราตระหนักว่าความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ มิใช่ความจริงโดยธรรมชาติ แต่เป็นความจริงที่เกิดจากการนิยามและการกำหนดจำแนก

คุณสมบัติของการวิเคราะห์หาทกกรรม (ต่อ)

- การวิเคราะห์หาทกกรรมทำให้เราตระหนักว่า ความสัมพันธ์เชิงอำนาจนั้นซ่อนตัวแฝงเร้น ไม่ปรากฏเด่นชัด ความรุนแรงเกิดจากการกดขี่ ปกปิด กีดกัน
- การวิเคราะห์หาทกกรรมทำให้เราตระหนักว่า ไม่มีหาทกกรรมใดเป็นกลางและก้าวพ้นไปจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เราจำเป็นต้องสงสัย ตั้งคำถาม และตรวจสอบหาทกกรรมที่รายรอบตัวเรา เราต้องตระหนักถึงความไม่แน่นอนของความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ

ภาพแทน (representation)

- สจ๊วต ฮอลล์ (Stuart Hall) ได้นิยาม “representation” ว่าเป็นการผลิตหรือสร้างความหมายโดยใช้ระบบสัญลักษณ์
- เป็นการพยายามเชื่อมโยงแนวคิด (concepts) กับระบบสัญลักษณ์เข้าด้วยกัน
- ฮอลล์เห็นว่า ระบบการนำเสนอภาพแทนเกิดขึ้นใน 2 ระดับด้วยกัน คือ
 1. ในระดับของการนำเสนอภาพแทนในใจ (mental representation) เป็นการพยายามตีความความจริงรอบตัวมนุษย์ซึ่งเป็นกระบวนการกลั่นกรองสิ่งที่เกิดขึ้นรอบตัวให้เป็นความรู้หรือความคิดหนึ่งๆ ที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ

2. ในระดับของการนำเสนอภาพแทนภายนอก เป็นการสื่อสารความคิดหรือความรู้ที่อยู่ในหัวสมองออกมาให้ผู้อื่นรับทราบผ่านระบบสัญญาณต่างๆ เช่น ภาษา

- สอดคล้องว่า การนำเสนอภาพแทนเป็นการ “สร้าง” ความหมายซึ่งตั้งอยู่บนความเชื่อพื้นฐานที่ว่า การนำเสนอภาพแทนนั้นไม่ได้เป็นกระบวนการที่โปร่งใส หรือเป็นเพียงการถ่ายทอดสิ่งรอบข้างโดยตรงโดยไม่ได้มีการบิดเบือน หากแต่เป็นกระบวนการที่มีการผลิตความหมายแอบแฝงอยู่
- กล่าวคือ ในขณะที่สิ่งรอบข้างไม่ได้มีความหมายในตัวของมันเอง นักเขียนหรือผู้ที่นำเสนอภาพแทนเป็นผู้ที่ใส่ “ความหมาย” ลงไปในกระบวนการนำเสนอ

(สุรเดช โชติอุดมพันธ์, 2559, น. 112-113)

รายการอ้างอิง

- ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์, 2551. ความหลากหลายทางวัฒนธรรมจากหลอมรวมเป็นหนึ่ง
สู่ผสมผสานพันทาง. วารสารอักษรศาสตร์ 37,1 (ม.ค.-มิ.ย. 2551), 16-36.
- แมนเฟร็ด สเตเกอร์, เขียน, วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง, แปล. 2553. โลกาภิวัตน์: ความรู้
ฉบับพกพา. กรุงเทพฯ: โอเพ่นเวิลด์ส์.
- สุรเดช โชติอุดมพันธ์. 2559. ทฤษฎีวรรณคดีตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 20.
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.